

INTRODUCCIÓ A LA NARRATIVA D'ALFONS MASERAS

NEUS OLIVERAS I SAMITIER

El Vendrell

*Alfons Maseras —nat a Sant Jaume dels Domenys el 1884— és un escriptor que s'inscriu en les coordenades dels moviments literaris del seu temps: decadentisme (**Edmon, L'Adolescent**) i noucentisme (**A la deriva**).*

Si bé se'l pot titllar d'haver tastat diferents estils, el contingut de la seva obra és molt coherent. Maseras aboca un contingut moral i pessimista a uns personatges, solitaris, desarrelats, que es qüestionen constantment sobre la vida i la mort, el bé i el mal, la felicitat i la desventura, la il·lusió i el desencís.

*L'aportació de Maseras, encara que no original, és lloable en el panorama de la novel·la, especialment en casos com **Ildaribal**, una de les obres més reeixides entre els anys 1916 i 1923.*

JUSTIFICACIÓ

No és sorprenent de constatar que, després d'haver-se celebrat el centenari del naixement d'Alfons Maseras, hi hagi encara qui es demani qui va ser aquest autor.

Maseras, nat a Sant Jaume dels Domenys, el 1884, ha estat un autor sovint oblidat, encara que sempre citat, especialment als textos que versen sobre el Modernisme.⁽¹⁾ Igualment el seu centenari ha passat desapercebut (tan sols Sant Jaume dels Domenys i el Vendrell li van retre homenatge). Han aparegut articles de Dolors Urgell. I el 3 de març del 1985, a l'«Avui del diumenge», un article de Joaquim Auladell parla del centenari inadvertit i de la «Vindicació d'Alfons Maseras». Amb tot, però, el coneixement d'aquest autor continua essent molt reduït.

Abans d'endinsar-nos en el món de Maseras, voldria agrair a la Biblioteca del Vendrell l'ajut que m'ha proporcionat per a la confecció d'aquest treball.

DECADENTISME

L'obra de Maseras és molt dispersa: poeta, traductor, cantista, novel·lista, periodista, dramaturg, assagista. I encara caldria afegir-hi les col·laboracions a diaris o setmanaris, com per exemple el de casa nostra, «El Baix Penedès», en què, en la secció «De casa i de fora casa», escriví entre 1913-16 sobre temes ben diversos, homenatge a personatges populars, protecció dels ocells, cròniques de costums del temps..., que tenen en comú un gran valor cívic:

«El cronista hi té una veritable obsessió, en pro dels aucells, perquè voldria veure'ls respectats per tothom».

Potser aquí rau una de les primeres dificultats a l'hora de valorar-lo dins tot aquest ventall de possibilitats literàries.

Si donem un cop d'ull només a la seva obra narrativa, podem advertir que és un autor coherent, pel que fa al contingut, encara que l'estil és ressò dels grans corrents del seu temps, el Modernisme i el Noucentisme.

Sabem que de jove freqüentà la cerveseria Els Quatre Gats, cau de la bohèmia de començament de segle; Picasso plasmà el jove Maseras en un retrat. Les seves primeres publicacions foren a «Joventut» i a «Catalunya Artística». També fou amic de Plàcid Vidal i Puig i Ferrater, els quals ens deixaren pinzellades de la seva personalitat, de llur amistat, a *Els Singulars Anecdòtics* i a *Camins* de França: «En aquell campaneret que hi ha en una casa de Plaça de Catalunya tocaven vuit batallades, que va anar perdent-se el ressò entre la remor de la ciutat i en el buit de l'espai. Saps què era allò, mon amic Maseras? el temps, que transcorrà; el temps que havia de disposar dels nostres destins (...) que ens havia de fer tornar encara tors ens podríem abraçar tal com ens abraçàvem Nosaltres dos en conèixe'ns; perquè tots els pantistes o religiosos en l'ideal de l'art i la vida venim a ésser uns».⁽²⁾

La seva primera adscripció en el món de les lletres és plenament decadentista. *Delírium* és el primer llibre de poemes de l'autor; els temes són la mort, el pessimisme, l'aïllament.

«Si així poguessin dur-me al cementiri
sens que ningú degués plorar per mi,
voldria morir de veres
ubriagat per la flaire dels jardins.»

Joan Maragall, el 1907, li escriu amb motiu del llibre *Delírium*:⁽³⁾ «La poesia encara hi brolla tèrbola... La nostra gran lluita és sempre destruir lo superflu: la lluita per la verà creació és la lluita per la puresa».

Joan Maragall era aleshores un poeta que havia abandonat l'estil decadentista en la seva poesia, era l'autor de *Visions i Cants*, poeta regeneracionista.

En el cas de Maseras, no es produirà aquest canvi, sinó que continuarà en ple estil decadentista, com ho demostraran les novel·les *Edmon* (1908) i *L'Adolescent* (1909).

Edmon es troba dins la línia de *Camí de Llum*, de Miquel de Palol. Es la història d'un tuberculós: l'aspecte de la soledat no és present i l'amor és l'únic objecte de l'existència. La narració és lenta i sovint és pesada, en una abundància de descripcions d'aquest tipus.

«A l'anar a entrar a Santa Maria la Blanca, un ubriagador perfum ens va saturar els sentits i una blancor immaculada ens va alegrar el cor (...) A les portes de la Mesquida, els lliris blancs havien florit, celístiament, puríssimament.»

Alan Yates, a *Una generació sense novel·la?*,¹⁴¹ ha retret que és una «novel·la poètica malparida». L'estructura desdiu el contingut, ja que se'ns diu al començament que Edmon ha mort de tuberculosi a París i que es publica el seu manuscrit; «és pel molt respecte que li tenim, pel gran amor al que l'havem cuidar, que l'oferim a l'apreciació dels homes que saben sentir les malaurances com si fossin ferides pròpies».

El manuscrit d'Edmon, protagonista, és reiteratiu, carregat de pessimisme, el seu *camí de llum* és cap a la mort «Un viatge ablanaria aquesta tempesta que hi ha dintre mi, sí, un viatge. I per què no un viatge del que no en tornés mai més?».

L'Adolescent (1909) insisteix en la temàtica decadentista, però ara la situació, l'ambientació, és totalment diferent: l'exotisme és el tret més característic. L'escenari és la ciutat «impúdica» de Babilònia, on un profeta, Daniel, fa sentir «la seva veu enmig de la corrupció de la Metròpoli». *L'Adolescent* és Nerakim i té setze anys, és «més sensible que els altres i era precis obrir-li els ulls a les voluptats que ignorava». Miniur és la seva madrastra, que intentarà seduir-lo fins a les últimes conseqüències. Així com a *Edmon*, les escenes eròtiques queden diluïdes, a *L'Adolescent* assistim a les relacions Miniur-adolescent, entre la passió i el fàstic, la perversió i la innocència (ingenuïtat).

«Ella s'hi apropà i, embolcallant-lo d'ignorades tendreses, li prengué les mans i les hi besà. Els besos aquells eren vespes en les mans tendríssimes. Com altres vegades, ell refusà aquella adoració, ell pregava al seu déu en silenci, sentint la perversitat dels afalacs de Miniur. Més de prompte, soberb i inconmovible, adreçant la seva

figura juvenívola, apartà de sí els braços nuços que s'obren al seu davant (...) L'Adolescent, per instint, escupí i lo que escupí taca'l brocat de les sacdàlies d'ella».

Si els aspectes tètrics abunden en les descripcions de l'adolescent mort, a mans de Miniur, que «besava follament la rigidesa d'aquell cos sense vida i que, ja en descomposició, exhalava miasmes pel nas i per la boca, Mosques inquietes voleiaven a l'entorn», les imatges poètiques s'hi contraposen («Lliris i anèmones a l'entorn del cap immòbil, i rojos clavells als peus. El cadavre, nu»).

L'Adolescent ha recordat *Salammbô*, de Flaubert, però també cal connectar-la amb una composició més curta del citat autor, *Herodes*.

És curiós de constatar que Alfons Maseras vacil·la a l'hora de seguir una línia estètica concreta, ja que del 1908 i del 1909 són les obres *Fets i Paraules de Mestre Blai Martí* i *La Fi d'un Idil·li*, les quals no tenen res a veure amb les citades anteriorment. La primera ens anuncia el que serà més tard *A la Deriva* o *L'Arbre del Bé i del Mal*, obres en què l'autor es delecta a assentar una grandosi de «filosofia». És curiós el prefaci, primer capítol, on l'autor ens adverteix: «no es tracta de cap biografia ni de cap història extraordinària». L'obra és bastida d'històries que narren els protagonistes, un dels quals creu «sense esmena en aquella sentència d'Aristòtil, en la qual s'afirma que la filosofia conté delícies admirables en raó de la seva estabilitat i puresa».

La Fi d'un Idil·li, de tall realista, és la situació amorosa d'una dona casada «amb tots els luxos burgesos», que s'enamora d'un metge: «l ho comprengué tot. Fou una mateixa cosa comprendre-ho i apropar-se-li instintivament amb el gest brutal de les feres assedegades, unint uns i altres llavis en un bes profund». La resolució d'aquest idil·li és «la fi», a causa d'una valoració positiva a favor del marit burgès, la qual, justament, la fa el seu adversari, «per quin motiu enganya d'una manera tan miserable el seu marit?». «L'home ha de sacrificar-se per la muller, fins al punt de malmetre el temps necessari a les grans concepcions i les grans obres, en joguines d'enamorats i deliquis passionals?».

Retrat d'Alfons Maseres per Picasso (1889). Dos modernistes de quinze i disset anys.

L'autor pren un to moral, cosa que serà una constant al llarg de les seves obres. Aquí també es repeteix una valoració sobre les dones que ja trobàvem a les novel·les anteriors; citacions com «Les dones són el verí que ens mata, són els bàlsam que ens cura» (*Fets i Paraules del Mestre Blai Martí*) o bé, a *La Fi d'un Idil·li*: «oh la perversitat de les dones! Elles fan ésser als homes vils, amb els seus encants ens arrosseguen a tota mena de baixeses».

ELS CONTES

La incursió de Maseras en el món del conte és important. Entre el 1911 i el 1931 publica sis reculls de contes. La temàtica és diversa. Continua utilitzant de fons l'ambientació històrico-decadent com en alguns contes del recull *Contes Fatídics*; d'altres vegades, hi traspuja l'artista (l'estudiant) a manera, fins i tot, autobiogràfica, com és el cas de «A l'Hora Baixa».

«Recordo bé que érem cinc, i que tots érem, o creïem ser, artistes, i si ho fèiem, era més per a fer xarota de les obres d'altri que per a encoratjar-nos a perfeccionar les nostres».

Altres voltes, s'avança a l'estudi d'un personatge, com és el cas de Xènius en *El Crim d'Octavi de Romeu*, esquetx que, més endavant, ampliarà amb l'obra *A la Deriva*.

La Ratlla (1929), *L'Evasió* (1929) i *El Retorn* (1931) són barreja de narracions amb contes, de caire més realista que els *Contes Fatídics* (1911), *Contes a l'atzar* (1918), *Setze contes* (1922).

El denominador comú de tots ells —i que és una constant en la seva obra en general— és l'aspecte moral. Els personatges de Maseras sembla que estiguin situats entre dos pols: el Bé i el Mal. En un món ple de paradoxes, «amor, entès convencionalment, i follia», «com més noblesa i generositat hi ha en una ànima, més hostilitat i duresa trobem en l'ambient», ens diu a *L'Evasió*. A *El col·lotge d'Eva i el Serpent* se'ns diu: «et cansaràs molt aviat de viure, car no conèixer ni el bé ni el mal, és com retornar al caos d'on eixí la teva nuditat».

Els personatges, però, actuen d'acord amb llur voluntat, però hi ha assumit un fons de fatalitat —recordem el títol *Contes Fatídics*—, ja que «homes i bèsties, tots ens hem de doblegar davant la fatalitat». Molts són els personatges que, davant el malestar, l'ensopiment, o la infelicitat en definitiva, com *La Roda-Soques*, com l'ovella díscola, es llancen a l'aventura, que «si rodola avall, serà a pler en la follia del delit, en el festí de Sol i de llibertat que sadolla la seva ànima». O com l'Eulàlia de *L'Evasió*, en què l'instint venç els condicionaments morals: «ella només sap que ha obeït el seu instint i la consciència no l'acusa de res».

Però hi ha, un cop més, el desenllaç, on hi ha una resolució moral: a *El Retorn*, en què la protagonista havia optat per una aventura amorosa i decideix retornar amb el seu marit creient-se culpable per la mort del seu fill, en una intromissió de l'autor se'n diu: «Déu te un bastó que pega sense fer remor». *La Il·lusió* és la història de Ramona, una pagesa de Tremp que passa per l'aventura amorosa de la ciutat i que, al final, la corseca el remordiment, les advertències de la seva mare.

El tema de la solitud —«me'n torno al foll brogit del món i duc / la solitud en mí com una gemma»— és present als contes, la solitud en la vellesa en el cas dels contes *Oratge de Tardor* o *A L'Entorn del Braser*, que ens presenta la vellesa als pobles; *Darrer Somni* ens presenta un home vell que té un somni que no correspon a la realitat i *Dues Solitàries* parla de dues solterones.

La vida, la mort, el bé, el mal, la felicitat són les preguntes que s'insereixen en la problemàtica d'aquests personatges, i que l'autor, fent ús d'una omniscència editorial, sembla resoldre:

«La vida, a fi de comptes ¿què és sinó fum? Què són els homes, sinó brases enceses, que un foc consumeix?».

«Però no hi ha res etern en aquest món. I la felicitat menys que cap altra cosa».

«Tot passa, res no dura».

«La ventura o la desestragança, cadascú se la fa. Així ho diu la sapiència popular i és just que ens hi conformem».

ILDARÍBAL

Ildaríbal és un dels intents més reeixits en el panorama de la novel·la, entre els anys 1916-23, etapa que s'ha vingut denominant, utilitzant la terminologia d'Alan Yates, de «la generació sense novel·la», de la crisi de la novel·la, un període en què els novel·listes del segle anterior, D. Montserdà o Pin i Soler, continuen amb els seus models, els de l'escola Modernista intenten un canvi —en la majoria dels casos fracassen—, i és, en definitiva, el moment de l'apogeu Noucentista que buscarà noves sortides: en el camp de l'assaig i la poesia.

Ildaríbal (1915) és una novel·la històrica, situada a Tarraco. El protagonista Ildaríbal és un «jardí florit de juvenesa (...) un pitxer ardorós que atreu les abelles. Les seves flors són embriagadores». Tanmateix, malmet la seva joventut, ja que es consum indiferent als plaers de la vida. Només amb la coneixença de Talahit, Ildaríbal descobrirà «un món de sensacions inconegudes».

El personatge, però, passa d'una aventura individual a una de col·lectiva i lluita contra la injustícia que es fa a la seva llengua, a la seva terra, a la seva pàtria.

«ja només els muntanyencs saben parlar bé de la nostra llengua».

«se diu que és precís acabar amb la mala administració dels romans, amb el règim de les grans metròpolis absurdes i amb els privilegis de la tribu palatina mestressa de Tarraco».

Aleshores, avalua que la seva vida té un sentit, «aquesta nova passió que ara omple el seu cor és més bella que l'instint egoista que un dia l'havia fet esclau de Talahit».

Ildaríbal, doncs, es llença a la rebel·lió en plena solitud (tan sols amb l'ajut de la germana), el poble no l'ajuda, i ple de sentiment d'aquesta rebel·lió fracassada, en la meditació, en la contemplació, preguntant-se pel fi de la vida, se suïcida.

L'ADAPTACIÓ NOUCENTISTA

Anteriorment ja hem citat el conte *El Crim d'Octavi de Romeu*, en el qual alludeix a Eugeni d'Ors, amb qui havia fet amistat a l'època de la revista «Auba».

A *la Deriva* (1921) s'inscriu plenament en l'òptica noucentista. Els capítols vénen emmarcats, a la manera de *La Ben Plantada*, amb un títol explicatiu; en Marçal, el protagonista, examina els seus anys de juvenesa, com ha rebutjat el romanticisme i «s'ha deixat a les aigües tèrboles i tumultuoses de la realitat»; a l'igual que Xènius adora la Teresa, Marçal adora una Margarida, que simbolitza «la dona de la meua raça i del meu poble», feta també amb els motlles mediterranis: «el seu cos esdevenia perfecte sota els fràgils vestits femenins, sota les sedes, les mussolines, les

batistes i les blondes, com si l'hagués modelat algun artista dels dies gloriosos d'Atenes».

El protagonista, allunyat de la seva terra, esdevé un «desarrelat», el qual farà disquisicions filosòfiques (amb el mentor i Hatty, «la personificació dels autrets de la seva sang») sobre la soledat, la vida a la ciutat... Se'ns informa que Margarida es mor: «una pluja d'albes flors caigué damunt la blancor del cadàver» i en Marçal s'adona que era un símbol. El protagonista retorna amb «L'estel del seny», amb el coneixement de Dilecta, cap a la seva pàtria. L'autor ja no va a la deriva. Acaba, tanmateix, la novel·la, preguntant-se per la contradicció que presenta la vida i per la seva possible superació.

ENTRE EL BÉ I EL MAL

La Fira de Montmatre (1926), *Una vida obscura* (1927) i *Zodiàc* (1934) continuen amb els temes esbossats anteriorment, aporten missatges filosòfics, tan freqüents en l'autor, sobre la inadaptació, sobre «l'ovella esgarriada», és a dir, s'interroguen sobre el bé i el mal.

Alfons Maseras assaja noves formes estilístiques; *La Fira de Montmatre*, de tall «realista», és una prosa similar, en aquest sentit, a la d'un Puig i Ferrater, tot i que l'autor en rebutjà aquesta denominació. *Una vida obscura* deriva de la narració costumista del segle XIX. El tema és el mateix que el citat al conte *La poda-Soques*, l'ovella esgarriada. L'atmosfera és sentimentaloides i la reflexió sobre el bé i el mal persisteix en la presentació de les dues germanes, l'Agnès i la Pepeta, la primera de les quals sabia que «la Pepeta havia tirat per mal camí i que era malhaurada. Sobretot, sabia que era una gran pecadora, i això l'esverava i l'estemordia». Agnès forma part d'aquests personatges de Maseras, immersos «en la vida obscura», en la vida desencisada: «per què hi havia vingut, en aquesta vall de llàgrimes? quina missió hi havia complert, quina n'hi complia? Per ventura la seva vida no havia estat una d'aquestes existències inútils, sense goig ni profit, per ella ni per ningú?». Uns personatges que el fat, l'atzar, va arrossegant per la vida, sense pena ni glòria, fins al final. Agnès,

que havia tingut per timó de la vida la fe, veu com el desencís i la fatalitat arriben a destruir la seva subsistència.

«De mica en mica, per una fatalitat contra la qual ella no va saber lluitar, la seva fe es va esvaïr».

I la mort és ara l'objectiu d'una salvació:

«I es deia que si es sabés amb prou forces per afrontar-la, no li faria res de trobar la mort tot seguit, car el món ja no podia reservar-li cap joia».

Zodíac presenta en monòleg interior les memòries d'un tal amic Leonard, i cada capítol és encapçalat per un signe del zodíac i un autor universalment conegut, com Shakespeare, Ovidi...

Un cop més, tenim un personatge desencisat, un somniador, que combatia l'imperialisme alemany; era un idealista que «volia tapar els forats de la lluna»;

«el meu quixotisme reflorí amb l'ajuda directa i decidida que vaig prestar a certs conspiradors catalans, els quals vaig ajudar a passar la frontera per la Vall de Núria».

Igualment en el terreny de l'amor, el desencís persisteix una vegada més, «en braços d'aquella italiana, vaig adonar-me que la dona per ella mateixa, és només una il·lusió».

Un cop més la dicotomia bé-mal torna a ser-hi present, els dos pols penetren en forma de dubte.

«el bé i el mal no poden existir en la natura (...) Si l'espero de viure ha de ser el dubte ¿qui voldrà posseir mai la veritat?».

Acaba la novel·la en ple escepticisme: «la vida és determinada per l'atzar», el personatge viu en ple dubte, s'ha acabat el cicle del *Zodíac*, tornem a Àries, en la monotonia d'un treball d'oficina.

L'ARBRE DEL BÉ I DEL MAL

El text original fou en francès, publicat a París el 1912, i després es reedità en català el 1937, amb motiu dels vint-i-cinc anys de la seva publicació.

El llibre condensa la filosofia de l'autor, la recerca de la felicitat, el coneixement, el dubte entre el bé i el mal. L'artista, un pintor, a l'illa de Lípari, vol plasmar el simbòlic arbre del bé i del mal;

«vull mostrar-hi l'impenetrable misteri de l'amor, el llegendari deliqui del primer besar; vull pintar l'home i la dona en llur primera temptació, al peu de la simbòlica pomera (...) l'amor és el fruit mitjançant el qual hom assoleix la ciència del bé i del mal».

L'obra també és amarada de pessimisme; els homes que abans ennoblien la raça humana, perquè tenien un Déu, una pàtria i un amor, i estaven disposats a morir per aquests ideals, ara viuen en plena decadència: «l'home se'n va a la posta».

CONCLUSIONS

- La narrativa de Maseras segueix una línia lògica, d'adaptació als nous corrents, a diferència d'altres autors modernistes, —«casos de Prudenci Bertrana o Puig i Ferrater—, els quals segueixen fidels a un codi narratiu. Aquesta línia és lògica, dèiem, però no és qualitativa. A *La Deriva* no presenta la gràcia, ni l'originalitat, de *L'Adolescent*, per exemple.

- *L'Adolescent* i *Ildaribal* signifiquen dues obres molt vàlides en el panorama novel·lístic. Per un costat, en el decadentisme: l'originalitat en una ambientació totalment exòtica; per l'altre, en plena crisi de novel·la: una novel·la històrica amb un personatge encara plenament modernista.

- Els contes formen un gruix considerable en la producció de l'autor. Abracen diversos estils —líric, autobiogràfic, realista...—. En alguns casos, avancen la temàtica d'una novel·la.

La temàtica de Maseras, des del començament fins al final és totalment unitària. Inserida en ple pessimisme, els personatges viuen abocats a la infelicitat, la incertesa, arrossegats per una mena de fatalitat, per l'atzar, i sovint acaben amb un desenllaç tràgic: el suïcidi. Són «vides obscures», sense possibilitat de reeixir. L'autor hi juga un paper d'àrbitre, el qual valora, opina, jutja, filosofa, atorga valors morals.

Alfons Maseras morí a Tolosa de Llenguadoc, el 1940. L'estiu passat, arran de l'aparició del llibre d'Anna Murià sobre les cartes a Mercè Rodoreda, llegia aquestes imatges colpidores, testimoniatge de l'exili:⁽⁵⁾

«L'endemà, a les sis del matí, sortírem del capdamunt del Passeig de Gràcia en un camió de càrrega. Érem dotze i no he pogut mai recordar el nom de tots. Sé que hi havia en Maseras. D'ell, me'n recordo molt bé perquè va anar a acomiadar-lo la seva dona i ell havia decidit d'endur-se'n la seva filla; quan la noia ja era dalt del camió, la seva mare la va convèncer perquè baixés i es quedés, i aleshores ell... pobre home, va morir al cap d'alguns mesos de ser a Tolosa, d'enyorament i d'exili».

NOTES

- (1) JOAN LLUÍS MARFANY, *Aspectes del Modernisme*. Biblioteca de Cultura Catalana. Barcelona 1975, pp. 29-31, 70, 87, 90 i 198.
ALAN YATES, *Una generació Sense Novel·la?* Eds. 62. Barcelona 1975, pp. 73, 74, 136, 137, 141, 145, 155, 168, 175, 180, 202.
J. F. RÀFOLS, *Modernisme i Modernistes*. Eds. Destino. Barcelona 1980, p. 329.
- (2) PLÀCID VIDAL, *Els singulars Anecdòtics*. Barcelona 1925, pp. 42-43.
- (3) JOAN MARAGALL, *Obres Completes*. Carta del 3 de novembre, 1907. Barcelona 1970, p. 1008.
- (4) ALAN YATES, op. cit. p. 73.
- (5) MERÇÈ RODOREDÀ, *Cartes a l'Anna Murià (1939-1956)*, Clàssiques Catalanes. La Sal. Barcelona 1985, p. 16.